

คัมภีร์พุทธศาสนาท้องถิ่น ในการส่งเสริมวิถีชีวิต

ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ
อาจารย์ประจำ มจร วิทยาเขตพะเยา

ความนำ

วิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีการถ่ายทอดความคิดสืบเนื่องกันมานาน โดยเฉพาะแนวคิดแบบอินเดียและพระพุทธศาสนาที่คนไทยได้เลือกสรรมาประพฤติปฏิบัติ แล้วสามารถหล่อหลอมประยุกต์ใช้เป็นของตนเองอย่างเหมาะสม^๑ ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวล้านนา (ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย) ปราชญ์พื้นบ้านได้ประพันธ์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นจำนวนมากโดยเล็งเห็นความสำคัญของหลักธรรม ที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตได้มีการ สอดแทรกธรรมะและเรื่องราวที่น่าสนใจตั้งแต่ต้นจนจบมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน เพื่อให้พระภิกษุสามเณรเทศน์ให้พุทธศาสนิก ฟัง แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ จึงทำให้เป็นงานวรรณกรรมที่มีอิทธิพลอย่างสูง สามารถจำแนกคัมภีร์ธรรมหลายเรื่อง เช่น มหาวิบาก มาลัยโศลก(มาลัยโปรดโลก) นิพพานสูตรที่มีต่อชาวล้านนา เป็นวรรณกรรมที่ส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรมพระพุทธศาสนา เป็นสื่อถ่ายทอดพุทธธรรมและปรัชญาทางศาสนา เผยแผ่สู่ศรัทธาประชาชน ได้อย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชนมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ และได้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตได้บันทึกหลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้อนุชนได้ศึกษา

หลักพุทธธรรมได้มีการสังคายนารวบรวมปรับปรุงแก้ไขมาโดยตลอด เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย แต่ยังคงหลักธรรมดั้งเดิมตั้งแต่สมัยพุทธกาล ได้ตรัสเกี่ยวนิพพานสูตร^๒ แต่มีการเสริมแต่งอธิบายขยายความ เพื่อให้เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนได้ศึกษาเข้าใจง่ายขึ้น ปราชญ์ในล้านนาได้อรรถาธิบายเพิ่มเติมขึ้นกันอย่างมากมายเพื่อประโยชน์ของชาวพุทธเอง คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร ถือว่าการสร้างหรือการจารคัมภีร์ เป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผู้จาร(ผู้เขียนธรรม)ก็ได้แนวคิดมาจากโครงสร้างของพระไตรปิฎกคือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เพียงแต่ย่อเอาแต่หลักธรรมบางส่วน นำมาเปลี่ยนแปลงแต่งเติมเสริมความบางอย่างเข้าไป โดยการคำนึงถึงลักษณะสังคม

^๑ พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๙.

^๒ ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๕๘๗.

สิ่งแวดล้อม ผู้ฟังเป็นหลัก ซึ่งถือเป็นกุศโลบายอันชาญฉลาดในการส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลทำดี สร้างความผูกพัน ให้คนใกล้ชิดกับศาสนา เป็นผู้ค้ำชูพระศาสนา ด้วยการสร้างหรือจารพระธรรมคำสอน ทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างศาสนธรรมเก็บไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา วรรณกรรมคัมภีร์ธรรม นิพพานสูตรเป็นสื่อถ่ายทอดคำสอนและปรัชญาทางศาสนาเผยแพร่สู่ประชาชน ทำให้มีหลักยึดเหนี่ยว จิตใจ ได้ข้อคิดและมีแนวทางในการดำเนินชีวิต ประพฤติ ปฏิบัติ คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรท้องถิ่นล้านนา มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตท้องถิ่นล้านนาด้านต่าง ๆ เช่น

๑. ด้านการเผยแพร่หลักคำสอน

ในพระไตรปิฎกมีหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่พระอรหันต์สาวก ได้จัดรวบรวมไว้มากถึงแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ เป็นหลักคำสอนที่มีความสำคัญ มีความงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางและงดงาม ในที่สุด มีหลักคำสอนทั้งหมดเป็นสังขธรรมแห่งชีวิตจริง ๆ เพราะพระพุทธองค์ทรงศึกษาค้นคว้ามาจาก วงจรชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ เมื่อผู้ใดนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามพระพุทธพจน์แล้ว ผู้นั้นย่อมได้รับคุณค่าแห่งคำสอน คือความสุขใจเสมอเหมือนกันหมด^{๑)} พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีในการ ประกาศพระศาสนาด้วยกุศโลบายหลายอย่าง เช่น ใช้วิธีตามหลักปาฏิหาริย์ ๓ คือ การใช้อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ การสอนโดยการกำหนดเดาใจตามสภาพจิต อุปนิสัยหรือจริตของผู้ฟัง และการสอนตามความเป็นจริงสามารถนำไปปฏิบัติได้ผลตามจริง ในคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร เป็นคำสอน ผ่านการเทศนาธรรมตามประเด็นต่างๆ ตรงตามเป้าหมายของผู้ประพันธ์ที่มุ่งใช้เทศน์ในศาสนพิธี คือ งานศพ เหมาะสมกับคนที่กำลังโศกเศร้าเสียใจที่สุดเสียใจ ต้องการกำลังใจ ต้องการที่พึ่งพิง เพื่อให้มีชีวิต อยู่อย่างมีความสุขได้เมื่อสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักให้เข้าใจเรื่องชีวิตที่ต้องเป็นไปตามหลักไตรลักษณ์ และเป็นคำสอนแบบอนุศาสน์ปาฏิหาริย์คือคำสอนตามความเป็นจริง เป็นการสอนที่ถูกต้องตามกาล เวลา เป็นการสอนที่ตรงจุด สอนความไม่ประมาทในชีวิต ให้มีการเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการเดินทาง ไปสู่ปรโลกภายนอก ต้องการสูงสุด ความกตัญญูต่อบุพการี การอุทิศส่วนกุศล และเป้าหมายสูงสุดเมื่อ เราตายไปแล้ว ที่เน้นที่สุดคือเรื่องการสอนให้ปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ การปฏิบัติตัว เพื่อเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดตั้งแต่ขั้นเบื้องต้น ขั้นกลางและขั้นสูงเป็นเทศนาธรรมที่สอนครอบคลุมครบวิถี ชีวิตเกือบทั้งหมด จึงทำให้เป็นที่นิยมนำมาเทศน์กันสืบสานเผยแผ่คำสอนพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน

^{๑)} พิพัฒน์ คงประเสริฐ, วรรณคดีบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๐.

๒. ด้านภาษาและวรรณกรรม

วรรณกรรมคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร มีอิทธิพลต่อความชื่นชอบตามจริตของหมู่ชนแต่ละบุคคลย่อมมีความรู้สึกหลากหลายตามอุปนิสัยใจคอที่ต่างกัน หรือแสดงปฏิกิริยาออกมาต่างกันบางคนอาจขบขัน บางคนอาจรู้สึกยินดีพอใจ บางคนอาจเสียใจหดหู่ บางคนอาจดีใจ ซึ่งความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้นจะปรากฏออกมา **ยินดี รักชอบ พอใจ** ผู้ประพันธ์ได้สรรสร้างขึ้นเพื่อสื่อให้เห็นถึงอาณาภาพแห่งความรักที่มีความหมายอันลึกซึ้ง

คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร แสดงให้เห็นถึงความยินดีในกตัญญูกตเวทิตาธรรมที่บุตร ธิดาได้ทำบุญถวายธรรมทานนิพพานสูตร อุทิศเจาะจงให้แก่บิดามารดา จนพ้นจากความทุกข์ยากลำบากในเปรตวิสัย เป็นสื่อแสดงให้เห็นอิทธิพลที่แท้จริงของความรักที่ได้ถ่ายทอดออกมาให้เห็นประจักษ์เข้าใจอย่างชัดเจน ทำให้ชาวล้านน่านำมาเป็นแบบอย่าง ในการทำอุทิศส่วนบุญไปหาผู้ที่วายชนม์ ซึ่งผู้ประพันธ์มองเห็นความสำคัญสิ่งนี้ จึงมุ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของครอบครัว อันเป็นสถาบันพื้นฐานหลักของสังคม และเป็นการจรรโลงคุณค่าวัฒนธรรมทางครอบครัวให้คงอยู่สืบต่อมา นักปราชญ์แต่งขึ้น เพื่อใช้เทศน์ให้ชาวล้านนาสامัญชนทั่วไปฟัง ถ้อยคำภาษาที่ให้จึงเป็นภาษาท้องถิ่นเรียบง่าย เข้าใจง่าย ไม่เน้นการเล่นสำนวนวิจิตรพิสดาร คำที่ใช้จึงเป็นคำธรรมดาที่ใช้กันอยู่ทั่วไป แต่ผู้แต่งได้เพิ่มการเล่นคำ มีจังหวะขึ้นลง ให้มีความไพเราะได้อารมณ์ สื่ออารมณ์ความหมายและมองเห็นภาพให้เห็นอย่างชัดเจน ทำให้ได้อรรถรสในการฟัง ซึ่งเป็นกลวิธีในการสื่อสาร ทำให้เป็นที่ติดอกติดใจแก่ผู้ฟังจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมนิพพานสูตร จึงมีลักษณะ คือ

ก. การใช้ภาษาที่ง่าย

ภาษาที่ใช้แต่งคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร เป็นภาษาที่ง่ายสื่อภาพสื่ออารมณ์ที่ชัดเจน ผู้แต่ง ต้องการให้ผู้ฟังทราบอย่างไร รู้สึกอย่างไร ก็สื่อสารออกมาอย่างนั้น การพรรณนาเรื่องหรือการบรรยายเกี่ยวกับตัวละคร ก็ใช้คำที่ง่าย ๆ ตรง ๆ ผู้ฟังสามารถรู้และเข้าใจได้ทันที ดังความว่า “ข้าก็มีลูกสาวสองคน หากลูกจายจักสืบเชื้อแทนสกุลไปได้ เต้ามีลูกหญิงสองคน ผู้พี่นั้นมิอายุได้สิบปี ผู้น้องนั้นอายุได้แปดปี ก็มีแล เมื่อนั้นเศรษฐีทั้งสองอันเป็นพ่อและแม่ก็ตายไปเป็นเปรตวิสัย หาสังขันธ์จักหากินไม่ได้”

^๔ คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร ฉบับวัดสูงเม่น, ลานที่ ๒๐-๒๑.

ข. การใช้สรรพนามที่สละสลวย

คำสรรพนามที่ใช้ในคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร คือคำบุรุษที่ ๑ และบุรุษที่ ๒ ที่นิยมใช้ได้แก่ คำว่า ข้า กู ตู และสุ ซึ่งเป็นคำสรรพนามที่ใช้กันตามปกติสำหรับคนทั่วไป และโดยที่คำว่า ข้า กู ตู และสุ เป็นสรรพนามที่ไม่แสดงความสัมพันธ์ใดๆระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง แต่ผู้แต่งใช้ศิลปะในการใช้ภาษา เช่น ถ้าต้องการให้เกิดความรู้สึกอ่อนโยน ดูนุ่มนวลหูขึ้น ผู้แต่งจะเติมคำสำหรับคนสนิทสนมกันระหว่างตัวละคร ดังข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระภิกษุว่า “ ภิกขเว ดูราภิกษุทั้งหลาย กุพระตถาคต ตรัสรู้แล้ว ก็จักกล่าวอุปเทศเยี่ยมแก่ทุกท่านทั้งหลายบัดนี้ก่อนซะแล”^๕

ค. การใช้คำอุปมาอุปมัย

เป็นการใช้คำเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพลักษณ์อย่างชัดเจนทำให้เกิดความเข้าใจความหมายของคำพูดที่อาจจะยากสำหรับคนทั่วไปจะรู้ ให้ง่ายขึ้นอีกชั้น ซึ่งอาจง่ายกว่าการอธิบายขยายความซ้ำอีก บางทียิ่งอธิบายยังไม่เข้าใจ ดังนั้นการที่ผู้แต่งเปรียบเทียบกับสิ่งที่ชาวบ้านคุ้นเคย รู้จักกันเป็นอย่างดีคืออยู่แล้วในท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่ง ผู้แต่งใช้การเปรียบเทียบอุปมาอุปมัยได้อย่างชัดเจนเช่นความว่าวัยของสัตว์และคน จะกลับมาเหมือนเดิมไม่ได้ เด็กแล้วก็ป็นวัยรุ่น เป็นหนุ่มสาวคนแก่ไปตามลำดับ ไม่มีทางที่คนแก่จะหวนกลับมาเป็นหนุ่มได้ เปรียบเหมือนดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออก ย่อมหมุนไปสู่ทิศตะวันตกตลอด ผู้แต่งที่เข้าใจให้คำอุปมาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น เหมาะสมกับบุคคลและกาลเวลา ซึ่งเป็นผลดีทำให้เกิดการเผยแพร่หลักธรรมเข้าสู่จิตใจพุทธศาสนิกได้อย่างกว้างขวาง

ง. การใช้คำปริศนาธรรม

ปริศนาคือสิ่งหรือถ้อยคำที่ผูกขึ้นเป็นเงื่อนงำเพื่อให้แก้ให้หาย หรือถ้อยคำสำหรับท้าทายความเฉลียวฉลาด ผู้ที่ตั้งคำปริศนามักเป็นนักปราชญ์ หรือผู้ที่ความเฉลียวฉลาด มีปัญญารอบรู้ เมื่อตั้งหรือผูกแล้วมักมีผู้มาแก้ปริศนาว่าหมายถึงอะไร หรือผู้ที่ผูกปริศนา ต้องการสื่อถึงอะไร ต้องการแสดงอะไร ให้ผู้อื่นได้รู้ ถ้าตีปริศนาผิด ก็ทำให้ไม่รู้และไม่เข้าใจเช่นกัน สำหรับคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร ผู้แต่งได้เพิ่มปริศนาธรรมในบางช่วง เพื่อแสดงภูมิปัญญาของผู้แต่ง และเพิ่มอรรถรสให้เนื้อหาน่าสนใจ และน่าติดตามชวนให้ผู้ฟังเกิดความชอบ ความใฝ่ฝัน ความต้องการที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าสู่พระนิพพานได้นี่เป็นการใช้กุศโลบายที่ชาญฉลาดของผู้แต่ง และได้เพิ่มคุณค่าของวรรณกรรมให้ดูเด่น น่าสนใจ น่าติดตามยิ่งขึ้น

^๕ คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร ฉบบัณฑิตสูงเม่น, ลานที่ ๖-๗.

๓. ด้านสังคม

คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร ได้มีอิทธิพลต่อสังคมล้านนามาตั้งแต่ยุควรรณกรรมเฟื่องฟูจนมาถึงปัจจุบัน ได้หยั่งรากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่จิตใจ สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคม ทำให้พฤติกรรมของชาวล้านนาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรได้เป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมสังคมผ่านเนื้อหาของวรรณกรรม เพื่อสร้างสังคมที่ประกอบด้วยคนผู้มีแนวทางปฏิบัติตนที่สอดคล้องกัน ถึงแม้ว่าใจความแท้จริงแล้วจะมีใช้เป็นเช่นนั้นทั้งหมดก็ตาม วรรณกรรมคัมภีร์ธรรมยังเป็นสารใช้ในช่องทางที่เหมาะสมต่อสภาพบรรยากาศและบริบทของพิธีงานศพ ส่งผลให้เนื้อหาของวรรณกรรมเป็นที่จดจำและนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น มีน้ำใจของผู้มาร่วมงาน และความร่วมมือร่วมใจของตนกับกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน ดังนั้น จึงพอสรุปอิทธิพลของคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรที่มีต่อสังคมได้ คือ

ก. ความเห็นอกเห็นใจกัน เป็นการแสดงออกซึ่งความมีไมตรีจิตต่อคนในสังคมเดียวกัน แสดงออกถึงความเป็นผู้มีน้ำใจดีใจอันดีงามอันเป็นผลมาจากการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมคือ หลักพรหมวิหารธรรม โดยเฉพาะเมตตาและกรุณา คือความปรารถนาต้องการให้คนที่กำลังเสียอกเสียใจมีความสุขและต้องการช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก ให้หลุดพ้นจากความเศร้าโศกเสียใจที่ได้พลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก คนในสังคมพากันพลอยโศกให้กำลังใจ เพื่อมีชีวิตอยู่ต่อไป

ข. ความมีมารยาท ตั้งใจฟัง สงบจิต สงบใจ สงบวาจา มารยาทในการฟังเทศน์ มารยาทในงานศพ การแต่งตัวให้เหมาะสมกับงาน การรู้ระเบียบพิธีปฏิบัติในงานศพ

ค. ความสามัคคี ความพร้อมเพรียงกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน เพราะงานศพเป็นงานที่มีผู้คนจำนวนมากมาร่วมงาน คนในสังคมต้องพร้อมสามัคคีมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สามารถทำให้งานสำเร็จไปได้ด้วยดี

ง. ความเสียสละการช่วยเหลือ ทั้งร่างกาย แรงใจ โดยไม่คิดมูลค่า พร้อมทั้งบริจาคทรัพย์ของตนช่วยเหลือ ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต ช่วยแบ่งเบาภาระทางการเงิน รับเป็นเจ้าภาพ น้ำ อาหาร สังฆทาน ปัจจัย เป็นต้น

จ. การเข้าใจชีวิตที่แท้จริง วงเวียนชีวิต เป็นประสบการณ์ตรง ทราบเห็นการตายในรูปแบบต่างๆ เป็นอุทาหรณ์สอนใจ ไม่ให้ประมาทในชีวิต ให้เจริญมรณสติ รู้ตัวว่าความตายเกิดขึ้นทุกขณะจิต ทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่น รู้และเข้าใจวัฏฏะจักรที่จริงอิทธิพลด้านสังคมคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร

๔. ด้านความเชื่อ

ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่ต้องประกอบด้วยเหตุผล สามารถสืบสาวหาต้นสายปลายเหตุได้ต้องเป็นความเชื่อที่เกิดจากปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงเท่านั้น นอกเหนือจากนี้ ไม่ใช่ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร สอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อตามหลักศาสนาที่ถูกต้อง ไม่ให้หลงงมงายเชื่อในสิ่งที่ผิด ที่เป็นอับมงคลทั้งหลาย ให้เชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษกรรมและผลของกรรม เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เมื่อพิจารณาว่าน่าเชื่อถือ

ดังนั้นคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรจึงเป็นวรรณกรรมที่ทรงอิทธิพลทางความเชื่อ ดังนี้

ก) ความเชื่อเรื่องนิพพาน

นิพพาน เป็นอุดมคติสูงสุดทางพระพุทธศาสนา เป็นจุดหมายสำคัญที่สุด ที่คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรได้กล่าวถึงเรื่องนิพพานไว้ในฐานะที่เป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นสุดยอดแห่งความต้องการและความปรารถนาของพุทธศาสนิกชน ที่ใฝ่ฝืนอยากบรรลุถึง เมื่อทำความดี ทำบุญทุกอย่างมักจะตั้งจิตอธิษฐานว่าขอให้บรรลุถึงพระนิพพาน เพราะมีความเชื่อถือว่านิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง^๖ กล่าวถึงวิธีการเข้าสู่พระนิพพานในระดับชาวบ้าน ด้วยการให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนามีการเจริญเมตตาภาวนาเป็นต้น ซึ่งต่างจากตำราอื่นที่กล่าวถึงแต่ไตรสิกขา ๓ มรรคมีองค์ ๘ ว่าเป็นธรรมให้เข้าถึงพระนิพพาน แต่นิพพานสูตรได้แสดงให้เห็นว่ายังมีหลักคำสอนมากมายที่ทำให้บรรลุบรมสุขได้

ข) ความเชื่อเรื่องการทำบุญ

บุญ แปลว่า เครื่องชำระสันดาน ความดี ความสุข^๗ หรือ เครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด มีคุณสมบัติที่ทำให้กายและใจบริสุทธิ์ ชาวล้านนาส่วนใหญ่จะหายใจเข้าออกเป็นบุญ นึกถึงบุญอยู่เสมอ ขาดบุญไม่ได้ บุญจึงเป็นส่วนสำคัญในชีวิตก็ว่าได้ ดังนั้นจึงพากันทำบุญอยู่ไม่ขาด ไม่ว่าจะทำที่วัดหรือแม้แต่ที่บ้าน เช่นสมัยก่อนชาวล้านนาจะมีการตั้งหม้อน้ำเอาไว้หน้าบ้าน เพื่อผู้ที่เดินทางผ่านไปมาจะได้ดื่มดับกระหาย หรือแม้แต่การเรียกคนที่ไม่รู้จักรับประทานอาหารด้วย ซึ่งถือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง คือการให้ภัตแก่ผู้เดินทาง เป็นต้น เนื่องจากชาวล้านนา ได้รับรู้จากการฟังธรรมที่พระภิกษุได้เทศน์ให้ฟังโดยตลอด จึงได้ซึบซับไว้ในจิตใจ การทำดีทุกอย่างถือว่าเป็นบุญ ซึ่งตรงตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ

^๖ อัง.นวก. (ไทย) ๒๓ /๓๔/๕๐๐.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๘.

๑) ให้ทาน หรือ ทานมัย อัน หมายถึง การให้ การ ๒) รักษาศีล หรือ สีสัมย คำว่า ศีล หมายถึงการปฏิบัติทางกายและวาจา ๓) เจริญภาวนา หรือภาวนามัย เป็นการมุ่งพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้จิตใจสงบ เห็นคุณค่าสิ่งต่างๆตามความเป็นจริง

ค. ความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม

คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรเป็นวรรณกรรมคำสอนที่เน้นเรื่องกรรมและผลของกรรม การทำดี ได้ดี ทำชั่วคือคนเราถ้าทำดี ก็จะได้รับผลดี ถ้าทำชั่วทำบาป ก็จะได้รับผลชั่ว ผลที่ไม่ดี การเชื่อทำนองนี้เป็นการเชื่อตามกฎแห่งกรรม และเรื่องบาปบุญ คุณโทษ ความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์คนทำดีต้องไปสวรรค์ หรือคนทำชั่วต้องตกนรก ชาวล้านนามีคติความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมมาก ผู้แต่งคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรจึงได้สื่อความเชื่อเรื่องกรรมออกมาเป็นนิทานธรรม เพื่อส่งเสริมให้ละการทำชั่ว สนับสนุนการทำความดี ตามหลักกรรมพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีเหตุผล แสดงให้เห็นว่าคนล้านนามีความเข้าใจในธรรมะเรื่องกรรมและผลของกรรมอย่างลึกซึ้งกว่าคนไทยภาคอื่นๆ สิ่งนี้เป็นผลมาจากชาวล้านนานิยมศึกษาธรรมะโดยผ่านการเทศน์ธรรมนั่นเอง

ง. ความเชื่อเรื่องการสร้างและการถวายธรรม

การถวายธรรม หมายถึงการถวายคัมภีร์ธรรม ทั้งเขียนหรือจารด้วยตัวเอง หรือจ้างผู้อื่นเขียนหรือซื้อมาถวาย การสร้างและการถวายธรรมชาวล้านนา ได้รับผลจากยุคทองของวรรณกรรมล้านนา ช่วงรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) หลังจากการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ซึ่งเป็นครั้งแรกในดินแดนล้านนาและประเทศไทย มีการแต่ง การจาร และคัดลอกคัมภีร์มาโดยตลอด เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา ปลูกฝังให้คนล้านนามีการจาร สร้างและถวายธรรมกันเป็นจำนวนมาก เพราะมีคติความเชื่อ ว่าทำให้ได้รับอานิสงส์บุญมากกว่าการให้ทานชนิดอื่น โดยสร้างและถวายธรรมสรุปแล้ว จัดเป็นประเภทได้ ๒ ประการ คือ^๘

๑) การให้ธรรมทานประเภทนามธรรม หมายถึงการแสดงพระธรรมเทศนา หรือบรรยาย การสนทนา โดยวิธีใช้คำพูดกล่าวให้รู้ ผู้แสดงไม่จำเป็นต้องเป็นพระเสมอไป ลักษณะการแสดงธรรมหรือให้ธรรมเป็นทานแบบนี้มีนามธรรม

๒) การให้ธรรมทานประเภทรูปธรรม หมายถึง ให้วัตถุ เงินทอง สิ่งของ ปัจจัย ๔ ในการสร้างหรือพิมพ์ จาร เป็นวัตถุอุปถัมภ์ อุปกรณ์ที่เป็นสื่อธรรม ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือธรรมะทุกประเภท ทางล้านนาในอดีตนิยมสร้างหีบธรรม ผ้าห่อธรรม หอธรรมหรือหอพระไตรปิฎก รวมถึง

^๘ ปณฺณพโล ภิกขุ, คู่มือคูใจ ใฝ่บุญทาน, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗.

การสร้างธรรมมาสน์สำหรับพระนั่งเทศนาถวายเป็นที่ปฏิบัติเป็นวัตรธรรม เป็นการให้ธรรมทานประเภทรูปธรรม ได้อานิสงส์

อานิสงส์การสร้างธรรมการถวายธรรม ในคัมภีร์ธรรมอานิสงส์ของการสร้างเขียนธรรมของล้านนา ได้กล่าวถึงอานิสงส์การสร้างธรรม ถวายธรรม ได้จดจำธรรม สอนธรรม ได้แสดงธรรม หรือได้เก็บรักษาธรรม คือ ๑) ได้เกิดในสรวงสวรรค์ และพรหมโลก ๒) ได้เกิดเป็นบัณฑิต ผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบดี ๓) เป็นมหาเศรษฐี มีทรัพย์สมบัติมาก มีเครื่องอุปโภคบริโภคบริบูรณ์ ๔) เกิดในตระกูลที่ดี มีมั่งคั่งด้วยสมบัติ ไม่เกิดในตระกูลที่ไม่ดี ๕) มีรูปร่างลักษณะดี มีอวัยวะสมบูรณ์ ผิวพรรณวรรณะดี ๖) ไม่ซี้โรค อายุยืนปราศจากภัยร้าย เช่นภัยทางธรรมชาติ และมนุษย์ภัยเป็นต้น ๗) มีภรรยาสามี บุตร และบริวารที่ดี สามีภรรยาไม่เจ้าชู้ไม่นอกใจ ๘) เป็นที่รักใคร่ของมนุษย์และเทวดา ปราศจากอริศัตรู ๙) เป็นปัจจัยให้บรรลุประนิพพาน^๙

๕. ด้านประเพณี

ประเพณีที่ชาวล้านนาศึกษาปฏิบัติ เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีการวางหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ชาวเหนือจะทำการเป็นประจำทุกปี เป็นประเพณี ๑๒ เดือน ได้มีการกำหนดให้ชาวล้านนาได้ทำบุญในแต่ละเดือน

สำหรับประเพณีที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ธรรมที่ชาวล้านนาศึกษาปฏิบัติสืบทอดกันมา คือการฟังเทศน์และการทำบุญถวายธรรม (दानธรรม) ตามโอกาสต่างๆ โดยแบ่งตามประเพณีการทำบุญได้ ๒ ประเภท ดังนี้

ก) การทำบุญในงานมงคล มีการนิยมสร้างธรรมถวายในงานและใช้เทศน์ในงาน เช่น

(๑) ขึ้นบ้านใหม่ นิยมนิมนต์พระเทศน์ธรรม เช่นธรรมโลกวุฒิ ธรรมสลาภิชัยสูตร และธรรมขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

(๒) งานทำบุญวันเกิด นิยมถวายธรรมชาตวันเกิด เดือนเกิดและปีเกิด^{๑๐} เพื่อการสืบชาติตาเมื่อรู้สึกไม่สบาย เจ็บป่วย เป็นการสร้างบุญกุศลเพื่อให้หายเป็นปกติ

^๙ อานิสงส์สร้างเขียนธรรมเป็นทาน ฉบับวัดทุ่งยู เชียงใหม่, เอกสารถ่ายไมโครฟิล์ม หมายเลข ๗๘.๐๐๙.๐๑. ๐๓๗-๐๓๗ จารเมื่อ จ.ศ. ๑๑๗๒, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ลานที่ ๑๐.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน พรรณเพ็ญ เครือไทย บรรณาธิการ, วรรณกรรมในล้านนา, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗), หน้า ๕๑-๕๒.

(๓) ประเพณีทำบุญในเดือนยี่ หรือเดือน ๑๒ ของไทย ตั้งธรรมเนียมหลวง ธรรมที่ใช้ถวายให้พระเทศน์คือคัมภีร์ธรรมเวสสันดรชาดก อันเป็นหนึ่งในทศชาติของพระพุทธเจ้า เป็นประเพณีที่ต้องทำกันเป็นประจำทุกปี ผู้ที่ตายไปจะได้ไปเกิดร่วมสมัยกับพระศรีอริยเมตไตรย จึงเป็นประเพณีถวายธรรมที่ได้รับความนิยมมาจนถึงปัจจุบัน

(๔) ประเพณีการอุปสมบทกุลบุตรล้านนาทุกครั้ง ต้องนำธรรมกรรมวาจา มาร่วมพิธีทุกครั้ง เพื่อเป็นตัวแทนของพระธรรมในการอุปสมบท

ข) การทำบุญในงานอวมงคล คือการทำบุญเกี่ยวกับงานศพ และงานประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ซึ่งนิยมสร้างธรรมถวาย

งานประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย คือ งานประเพณี ๑๒ เป็ง(ภาคเหนือ) หรือประเพณีบุญเดือน ๑๐ ของไทย เป็นประเพณีให้ธรรมเป็นทาน (दानธรรม) ชาวบ้านนิยมถวายธรรมเพราะเชื่อตามคัมภีร์ธรรมเปตพลี โดยได้เค้าโครงมาจากเรื่องเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสารในติโรกฐตสูตร^{๑๑} ได้กล่าวถึงญาติพี่น้องที่ตายไปสู่ทุกคติ มีนรก เปรตเป็นต้น พอถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของภาคเหนือ^{๑๒} พญามัจจุราชจะเปิดประตูนรก เพื่อให้สัตว์นรกไปขอส่วนบุญจากญาติพี่น้องในโลกมนุษย์ ญาติพี่น้องก็จะพากันทำบุญถวายธรรม อุทิศส่วนกุศลไปให้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตร ได้ทรงไว้ซึ่งคุณค่าและอิทธิพลทางประเพณีของชาวล้านนา เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงจุดประสงค์ความมุ่งหมายของพิธีกรรม ประเพณี และยังเป็นตัวกำกับการดำเนินไปของประเพณีให้ถูกต้องตามความนิยมของสังคม พร้อมทั้งได้แสดงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติที่ถูกที่ควร

๖. ด้านวิถีชีวิต

วรรณกรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีคติหรือแง่คิดเรื่องศีลธรรมแทรกอยู่มากมาย เป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมชาวล้านนา จนเป็นส่วนหนึ่งชีวิตของคนล้านนา มีความผูกพันและได้ซึมซับเข้าไปในวิถีชีวิต เป็นตัวควบคุมกำหนดให้ประพฤติปฏิบัติตาม เมื่อถึงคราวมีงานศพ ต้องมีการนิมนต์พระมาเทศน์ธรรมนิพพานสูตร ทุกครั้งไป ชาวล้านนาถือว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ วิถีชีวิตชาวล้านนา พิถีพิถัน มีความละเอียดอ่อน

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๒/๑๕-๑๗.

^{๑๒} เดือน ๑๒ ภาคเหนือ คือ เดือน ๑๐ ของประเทศไทย การนับจะห่างกัน ๒ เดือน.

ในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต และการทำบุญ เช่นเด็กเกิดใหม่ต้องเอาไปถวายเป็นลูกพระ ให้พระผูกข้อมือให้ศีลให้พร เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กเลี้ยงง่าย วิญญาณร้ายไม่มารบกวนชาวบ้านจะไม่เหยียบย่ำเงาพระธาตุเจดีย์ และเงาของพระสงฆ์ อันเป็นการแสดงความไม่เคารพ เชื่อว่าเป็นการลบหลู่ ทำให้เป็นบาปกรรม การถวายทานแต่ละครั้งต้องมีการขอขมา หรือเรียกว่าสูมาครวัทาน เพื่อทำวัตุทานให้มีความบริสุทธิ์ เมื่อถวายแล้วจะทำให้ได้บุญมาก การทำบุญถวายทานแต่ละครั้ง ก่อนจะถวายพระภิกษุสงฆ์ ต้องถวายกัมม์พระพุทเจ้า และพระธรรม แล้วจึงจะถวายไทยทาน หรือภัตตาหารแด่พระสงฆ์พร้อมมอบปัจจัย ปฏิคคหะแก้มคคทายก เพราะเชื่อว่าต้องถวายให้ครบทั้งพระรัตนตรัย และผู้นำกินนำทานจึงจะได้รับอานิสงส์ครบถ้วนบริบูรณ์ ชาวล้านนามีวิถีชีวิตผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพุทธศาสนา จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้

บทสรุป

ในวิถีชีวิตชาวล้านนาได้ใช้คัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรเกี่ยวข้องมากที่สุดคือ งานทำบุญศพ แทบทุกงานต้องนิมนต์พระมาเทศน์ธรรมนิพพานสูตร เพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลไปหาผู้วายชนม์ชาวล้านนาถือว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้โดยเด็ดขาด เมื่อถึงคราวมีงานศพ ต้องมีการนิมนต์พระมาเทศน์ธรรมนิพพานสูตร เพราะมีความเชื่อว่าอานิสงส์การนิมนต์พระมาเทศน์ และการได้ถวายธรรมนิพพานสูตรจะช่วยดวงวิญญาณผู้ตายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี ได้แง่คิดเรื่องศีลธรรมแทรกอยู่มากมาย จนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนล้านนามีความผูกพันและได้ซึมซับเข้าไปในวิถีชีวิต เป็นตัวควบคุมกำหนดพฤติกรรม ที่ทุกคนต้องปฏิบัติยึดถือสืบทอดกันมาเป็นทอดๆ รุ่น ต่อรุ่น ทำให้ชาวล้านนามีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ผูกพันกับธรรมชาติที่ดี ผนวกกับซึมซับหลักพุทธธรรม จึงทำให้ชาวล้านนามีกิริยามารยาทที่งดงาม พุดจาไพเราะเสนาะหู อยู่ในศีลธรรม ทำให้เป็นดินแดนล้านนา โดยมีอัตลักษณ์ของตนเองสืบจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- ปณญาพล ภิภุ. **คู่มือคูใจ ใฝ่บุญทาน**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๐.
- พิพัฒน์ คงประเสริฐ. **วรรณคดีบาสิ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. **ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย บรรณาธิการ. **วรรณกรรมในล้านนา**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถา ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- อานิสส์สร้างเขียนธรรมเป็นทาน ฉบับวัดทุ่งยู เชียงใหม่. **เอกสารถ่ายไมโครฟิล์ม หมายเลข ๗๘.๐๐๙.๐๑.๐๓๗-๐๓๗ จารเมื่อ จ.ศ. ๑๑๗๒**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ลานที่ ๑๐.